

iTACKLE

Shaping the European Active Citizen: Raising Intercultural /
Transcultural Awareness through Life Skills Cultivation in Primary Education

No. 2023-1-EL01-KA220-SCH-000158723

Ενεργός Πολιτότητα: Απόψεις Εκπαιδευτικών, Μαθητών και Γονέων

Από τη Δρ. Άννα Τσιμπουκλή, Επίκουρη Καθηγήτρια, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μάρτιος 2025

Περίληψη

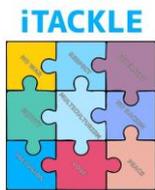
Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ο όρος "Ενεργός Πολιτότητα" είναι ένας γενικός όρος που αφορά την απόκτηση και άσκηση δικαιωμάτων για πολιτική και κοινωνική συμμετοχή. Συνεπώς, περιλαμβάνει την ιδιότητα του πολίτη (δηλαδή τον νομικό δεσμό μεταξύ ενός ατόμου και του κράτους του), τη συμμετοχή σε πολιτικές οργανώσεις, τη ψήφο και/ή τη διεκδίκηση πολιτικού αξιώματος, την εθελοντική δράση ή τη συμμετοχή σε πολιτικές διαμαρτυρίες. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, ως διακρατικός οργανισμός, έχει εισαγάγει διάφορα εργαλεία και μηχανισμούς για να καταστήσει την ενεργό πολιτότητα μέρος της καθημερινής ζωής, προωθώντας τη συμμετοχική δημοκρατία και αποφεύγοντας τη λήψη αποφάσεων «κεκλεισμένων των θυρών». Ένα από τα πιο σημαντικά εργαλεία είναι το δικαίωμα των Ευρωπαίων πολιτών να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για να προτείνουν νομοθεσία και πολιτικές που επηρεάζουν τη ζωή τους.

Εισαγωγή

Η Ενεργός Πολιτότητα παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στην Ευρώπη το 1998 από την Edith Cresson, Ευρωπαϊκή Επίτροπο για την Εκπαίδευση, την Έρευνα και τις Επιστήμες. Ήδη στις αρχές της δεκαετίας του 2000, δημιουργήθηκε μια ειδική ομάδα με σκοπό την ενίσχυση της εκπαίδευσης για τη δημοκρατική πολιτότητα. Το Συμβούλιο της Ευρώπης πρότεινε ότι όλα τα κράτη μέλη θα πρέπει να βελτιώσουν τις στρατηγικές και τις πολιτικές τους για την προώθηση της ενεργού πολιτότητας. Επιπλέον, στη συνάντηση του ΟΟΣΑ στο Δουβλίνο το 2004, οι Υπουργοί Παιδείας της ΕΕ συμφώνησαν για πρώτη φορά να συμπεριλάβουν την ενεργό πολιτότητα ως ένα ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα στην ατζέντα τους. Κατόπιν, το 2005, ελήφθη ομόφωνη απόφαση για την υποστήριξη του "Ευρωπαϊκού Έτους Ενεργού Πολιτότητας μέσω της Εκπαίδευσης". Τελικά, η Ενεργός Πολιτότητα εντάχθηκε στη Στρατηγική της Λισαβόνας ως ένας τρόπος ενδυνάμωσης των πολιτών για την κοινωνική συνοχή. Η στρατηγική πρότεινε ότι τα εκπαιδευτικά και επιμορφωτικά προγράμματα της ΕΕ για το 2010 θα πρέπει να επικεντρωθούν στις βασικές αξίες της δημοκρατίας, της ισότητας, της κατανόησης διαφορετικών πολιτισμών και απόψεων, καθώς και στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παράλληλα, ο ΟΗΕ και η UNESCO εγκαινίασαν ένα νέο πρόγραμμα που στοχεύει στην εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα, με ιδιαίτερη έμφαση στα συστήματα πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η UNESCO υποστηρίζει ότι η ενεργός πολιτότητα βασίζεται στην διαπολιτισμική κατανόηση, τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος, τις δημοκρατικές αξίες, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την πρόληψη του εξτρεισμού σε παγκόσμιο επίπεδο. Ωστόσο, σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποίησε η UNESCO το 2020 σε 18 πόλεις με πληθυσμό 100.000 έως 350.000 κατοίκους, διαπιστώθηκε ότι μόνο οι μισές από αυτές είχαν δημοσιεύσει στρατηγική για την ενεργό πολιτότητα. Σύμφωνα με τα ίδια αποτελέσματα, τα σχολεία και τα πανεπιστήμια συγκαταλέγονται μεταξύ των σημαντικότερων φορέων για την προώθηση της ενεργού πολιτότητας.

Ενεργός Πολιτότητα: Απόψεις Εκπαιδευτικών, Μαθητών και Γονέων

Χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, οι απόψεις και οι γνώμες που εκφράζονται ανήκουν αποκλειστικά στον/στους συγγραφέα/-είς και δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή της Ελληνικής Εθνικής Μονάδας (ΙΚΥ). Ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε το ΙΚΥ φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για αυτές.

iTACKLE

Shaping the European Active Citizen: Raising Intercultural /
Transcultural Awareness through Life Skills Cultivation in Primary Education

No. 2023-1-EL01-KA220-SCH-000158723

Κατανόηση της Ενεργού Πολιτότητας: Προκλήσεις, Απόψεις και ο Ρόλος της Εκπαίδευσης

Η ενεργός πολιτότητα συχνά αντιλαμβάνεται ως εθελοντισμός, προσφορά στην κοινότητα, συμμετοχή σε τοπικούς συλλόγους ή εμπλοκή σε πολιτικές δραστηριότητες. Ο όρος συνδέεται με πολιτικές έννοιες, καθώς αφορά κυρίως είτε τη συμμετοχή και την αλληλεπίδραση με το κράτος είτε τη συνεργασία με άλλους πολίτες (Kennedy, 2007; Keser, Akar, & Yildirim, 2011).

Η ενεργός πολιτότητα δεν περιορίζεται στον εθελοντισμό ή στη φιλανθρωπική εργασία. Προϋποθέτει βαθύτερη κατανόηση και εμπλοκή στις πολιτικές υγείας και κοινωνικής φροντίδας, καθώς και την ανάπτυξη πολιτικής παιδείας και την ανάληψη κοινωνικών και πολιτικών ευθυνών. Επιπλέον, περιλαμβάνει δημοκρατικές αξίες (Hoskins et al., 2008; Pateman, 2012), που σχετίζονται με τη συμμετοχή στη λήψη πολιτικών αποφάσεων και επηρεάζουν την ποιότητα της καθημερινής ζωής των πολιτών.

Η βιβλιογραφία δείχνει ότι ο ορισμός της ενεργού πολιτότητας εξαρτάται από τη θεωρητική προσέγγιση που υιοθετείται κάθε φορά. Στη σύγχρονη εποχή, τίθενται σημαντικά ερωτήματα για το πώς οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν στην κοινωνία, καθώς αντιμετωπίζουμε πλήθος κοινωνικών προκλήσεων. Ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, που βιώνουν δομικές ανισότητες, αδυνατούν να έχουν ίσες ευκαιρίες στη λήψη αποφάσεων (Schlozman et al., 2012). Παράλληλα, φαινόμενα όπως η ξενοφοβία, ο εθνικισμός, ο ρατσισμός και οι διακρίσεις διευρύνουν το χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών, απειλώντας την κοινωνική συνοχή και αποθαρρύνοντας τη συλλογική συμμετοχή. Αυτό οδηγεί σε απογοήτευση προς το πολιτικό σύστημα, που αντανακλάται τόσο στη μείωση της εκλογικής συμμετοχής όσο και στην ενίσχυση ακροδεξιών κομμάτων.

Η ενεργός πολιτότητα δεν έχει ακόμα ομοιόμορφο ορισμό στις διάφορες χώρες και εκπαιδευτικές προσεγγίσεις. Αυτό μπορεί να οφείλεται σε πολιτισμικές και ιστορικές διαφορές, αλλά και στο πώς προωθείται η πολιτότητα μέσω της δια βίου μάθησης. Οι εκπαιδευτικές πολιτικές, τόσο σε σχολικό επίπεδο όσο και μέσω δια βίου μάθησης, μπορούν να διαδραματίσουν βασικό ρόλο στην ενίσχυση της ενεργού πολιτότητας. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή απαιτεί τη συνεργασία όλων των φορέων: εκπαιδευτικών, γονέων και μαθητών, οι οποίοι πρέπει να εργαστούν με μια ολιστική σχολική προσέγγιση, ώστε να ενισχύσουν την ενεργό πολιτότητα και να προωθήσουν τη θετική κοινωνική αλλαγή σε όλη τη διάρκεια της ζωής. Η ενεργός πολιτότητα σχετίζεται με την απόκτηση και άσκηση δικαιωμάτων για πολιτική και κοινωνική συμμετοχή, τη συμμετοχή στις εκλογές και/ή τη διεκδίκηση πολιτικού αξιώματος, αλλά και την πολιτική διαμαρτυρία. Ωστόσο, αυτό δεν ισχύει εξίσου για όλα τα μέλη της κοινωνίας. Για παράδειγμα, οι γυναίκες δεν αντιμετωπίζονται πάντα ως ισότιμες σε τομείς όπως η αγορά εργασίας, όπου εξακολουθούν να κυριαρχούν οι άνδρες. Το "γυάλινο ταβάνι" σχετίζεται με τη θηλυκοποίηση της φτώχειας, δηλαδή τις οικονομικές ανισότητες που πλήττουν κυρίως τις γυναίκες.

Η Ενεργός Πολιτότητα δεν αφορά απλώς την εξυπηρέτηση ατομικών σκοπών ή των συμφερόντων συγκεκριμένων ομάδων. Περιλαμβάνει τη συμμετοχή στην πολιτική ζωή και την άσκηση πολιτικών δικαιωμάτων. Οι αρχές της Ενεργού Πολιτότητας επικεντρώνονται κυρίως στη δημοκρατική συμμετοχή μέσω της άσκησης του εκλογικού δικαιώματος και στη δημιουργία θετικών αλλαγών στην κοινωνία.

Ενεργός Πολιτότητα: Απόψεις Εκπαιδευτικών, Μαθητών και Γονέων

Χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, οι απόψεις και οι γνώμες που εκφράζονται ανήκουν αποκλειστικά στον/στους συγγραφέα/-είς και δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή της Ελληνικής Εθνικής Μονάδας (IKY). Ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε το ΙΚΥ φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για αυτές.

Το να είναι κανείς Ενεργός Πολίτης σημαίνει να υιοθετεί θεμελιώδεις αξίες, να στηρίζει τη δημοκρατία και να ασκεί τα δικαιώματά του να εκλέγει και να εκλέγεται, να ενδιαφέρεται για τα ζητήματα της κοινότητας και να επιθυμεί να συμβάλλει στην επίλυση προβλημάτων και στην ανάπτυξη των κοινοτήτων, να αναλαμβάνει την ευθύνη για ατομικές πράξεις που επηρεάζουν τη συλλογική δράση, να κατανοεί και να υποστηρίζει τα δικαιώματα στην ελευθερία της έκφρασης και του Τύπου, τη δικαιοσύνη, την ισότητα, την ισονομία και τη διαφορετικότητα, καθώς και να κατανοεί και να υποστηρίζει τα δικά του δικαιώματα και τα δικαιώματα των άλλων.

Ωστόσο, παραμένει το ερώτημα πώς μπορούν να μετρηθούν αυτές οι αξίες. Το 2005, το Κέντρο Έρευνας για τη Δια Βίου Μάθηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, σε συνεργασία με το Συμβούλιο της Ευρώπης, ξεκίνησε ένα ερευνητικό έργο για την ανάπτυξη σχετικών δεικτών. Ο Δείκτης Ενεργού Πολιτότητας αναπτύχθηκε και προτάθηκε για τη μέτρηση των ακόλουθων διαστάσεων: α) δημοκρατικές αξίες, β) αντιπροσωπευτική δημοκρατία, γ) κοινοτική ζωή και δ) διαμαρτυρία και κοινωνική αλλαγή. Μελέτες σε βάθος χρόνου, χρησιμοποιώντας τον Δείκτη Ενεργού Πολιτότητας, δείχνουν ότι κατά τα έτη 2006-2023:

- Η εκλογική συμμετοχή μειώθηκε σημαντικά.
- Οι νέοι ηλικίας 18-24 ετών τείνουν να ψηφίζουν λιγότερο σε σύγκριση με τους μεγαλύτερους.
- Ένας στους τέσσερις νέους ηλικίας 15-29 ετών φαίνεται να μην ενδιαφέρεται για την πολιτική.

Επομένως, οι θεμελιώδεις αρχές δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν αν οι πολίτες δεν ασκούν τα πολιτικά τους δικαιώματα. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι απαραίτητο να υιοθετηθούν προγράμματα δια βίου μάθησης από νωρίς, ώστε να ενισχυθεί η εκπαίδευση για την πολιτότητα. Ωστόσο, όπως προτείνει ο Καθηγητής Δημοκρατίας και Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου της Οτάβα, Joel Westheimer (2020), η εκπαίδευση δεν πρέπει να εστιάζει μόνο στη διδασκαλία για τη δημοκρατία ή στη διδασκαλία της δημοκρατίας, δηλαδή στην παροχή στάσεων, δεξιοτήτων και γνώσεων που επιτρέπουν στους μαθητές να δρουν και να εμπλέκονται ως ενεργοί πολίτες, αλλά και στη δημοκρατική διδασκαλία. Αυτό σημαίνει τη χρήση μεθόδων που επιτρέπουν στους μαθητές να συμμετέχουν στη διαμόρφωση του προγράμματος σπουδών, ώστε να προετοιμαστούν ως πολίτες που υποστηρίζουν την κοινωνική δικαιοσύνη. Τα σχολεία φαίνεται να ακολουθούν τις τοπικές κυβερνήσεις, οι οποίες θεωρούνται οι πιο σημαντικοί φορείς για την προώθηση της ενεργού πολιτότητας. Σε σχολικό επίπεδο, αυτό σημαίνει ότι η έννοια της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα πρέπει να ενσωματωθεί στο αναλυτικό πρόγραμμα. Παράλληλα, τα σχολεία πρέπει να διοργανώνουν σχετικές δραστηριότητες για εκπαιδευτικούς, μαθητές και γονείς.

Σε αυτό το πλαίσιο, το έργο iTACKLE επιδίωξε να κατανοήσει πώς αντιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς και οι μαθητές την Ενεργό Πολιτότητα και αν αυτές οι αντιλήψεις διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Τα προκαταρκτικά αποτελέσματα δείχνουν διαφορές και ομοιότητες σε διάφορους τομείς, ως εξής:

- Στη μελέτη συμμετείχαν 314 εκπαιδευτικοί και γονείς, εκ των οποίων οι 262 ήταν γυναίκες. Ο περιορισμένος αριθμός ανδρών συμμετεχόντων στη μελέτη αποτελεί από μόνος του ένα εύρημα που πρέπει να προβληματίσει. Από τη μία, μπορεί να αντικατοπτρίζει την αναλογία γυναικών και ανδρών

Ενεργός Πολιτότητα: Απόψεις Εκπαιδευτικών, Μαθητών και Γονέων

Χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, οι απόψεις και οι γνώμες που εκφράζονται ανήκουν αποκλειστικά στον/στους συγγραφέα/-είς και δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή της Ελληνικής Εθνικής Μονάδας (IKY). Ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε το ΙΚΥ φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για αυτές.

σε αυτά τα επαγγέλματα, αλλά από την άλλη, μπορεί επίσης να αντικατοπτρίζει τη μεγαλύτερη ευαισθητοποίηση των γυναικών στην ανάδειξη ζητημάτων που σχετίζονται με την ισότητα και τη δικαιοσύνη.

- Σχετικά με την αντίληψη των εκπαιδευτικών για την Ενεργό Πολιτότητα, και ιδιαίτερα για τις Δεξιότητες Ζωής και τις Διεπιστημονικές/Διαπολιτισμικές Ικανότητες, διαπιστώνονται σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών.
- Όσον αφορά τις απόψεις των γονέων για την Ενεργό Πολιτότητα, παρατηρούνται επίσης σημαντικές διαφορές στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τη Διαπολιτισμική Ικανότητα και τη Συμπεριληπτική Εκπαίδευση.
- Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μαθητές, ανεξάρτητα από την εθνικότητά τους, δεν φαίνεται να έχουν σημαντικά διαφορετικές απόψεις σχετικά με την Ενεργό Πολιτότητα και τις Δεξιότητες Ζωής. Ωστόσο, υπάρχουν διαφορές στην αντίληψη της Διαπολιτισμικής Ικανότητας και της Συμπεριληπτικής Εκπαίδευσης, οι οποίες χρειάζονται περαιτέρω διερεύνηση.
- Τέλος, σε όλες τις χώρες, οι μαθητές φαίνεται να έχουν διαφορετική άποψη από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς σχετικά με την Ενεργό Πολιτότητα. Αυτό το εύρημα από μόνο του δείχνει ότι υπάρχουν διαφορετικές στάσεις που χρειάζονται περαιτέρω ανάλυση.

Τα παραπάνω στοιχεία υπογραμμίζουν τη σημαντική ανάγκη για την ανάπτυξη προγραμμάτων δια βίου μάθησης και την ενεργή εμπλοκή των κοινοτήτων και των σχολείων. Η προώθηση μιας κοινής κατανόησης των ευρωπαϊκών δημοκρατικών αξιών και η υποστήριξη της ενεργού πολιτότητας από νωρίς είναι ζωτικής σημασίας για την κοινωνία.

Πηγές

- Beaven, B., & Griffiths, J. (2008). Creating the exemplary citizen: the changing notion of citizenship in Britain 1870–1939. *Contemporary British History*, 22(2), 203-225.
- Council of Europe. (2005). *Concerted development of social cohesion indicators: Methodological guide*. Strasbourg: Council of Europe publishing
- Hoskins, B., Villalba, E., Van Nijlen, D., & Barber, C. (2008). Measuring civic competence in Europe. *Ispira (VA), Italy: European Commission, Joint Research Centre, Institute for the Protection and Security of the Citizen, Centre for Research on Lifelong Learning (CRELL)*.
- Hoskins, B. L., & Mascherini, M. (2009). Measuring active citizenship through the development of a composite indicator. *Social indicators research*, 90, 459-488.
- Kennedy, K. J. (2017). Understanding post-Soviet transitions as contexts for the development of active citizens, *Young people and active citizenship in post-Soviet times* (pp. 3-15). Routledge.
- Keser, F., Akar, H., & Yildirim, A. (2011). The role of extracurricular activities in active citizenship education. *Journal of curriculum studies*, 43(6), 809-837.

Ενεργός Πολιτότητα: Απόψεις Εκπαιδευτικών, Μαθητών και Γονέων

Χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, οι απόψεις και οι γνώμες που εκφράζονται ανήκουν αποκλειστικά στον/στους συγγραφέα/-είς και δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή της Ελληνικής Εθνικής Μονάδας (IKY). Ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε το ΙΚΥ φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για αυτές.

iTACKLE

Shaping the European Active Citizen: Raising Intercultural /
Transcultural Awareness through Life Skills Cultivation in Primary Education

No. 2023-1-EL01-KA220-SCH-000158723

Maes, B., Moens, G., Raes, N., Van Woensel C. (2003), The Detailed Work Programme: experiences and reflections of four working groups in *Becoming the best. Educational Ambitions for Europe*. Enschede: CIDREE, pp69- 87

Raadschelders, J. C. (1995). Rediscovering citizenship: historical and contemporary reflections. *Public Administration*, 73(4), 611-625.

Schlozman, K. L., Verba, S., & Brady, H. E. (2012). *The unheavenly chorus: Unequal political voice and the broken promise of American democracy*. Princeton University Press.

UNESCO Institute for Lifelong Learning (2021). *Citizenship Education for democratic and sustainable communities*
<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379824>

Westheimer, J. (2020). Can Education Transform the World? *Kappa Delta Pi Record*, 56(1), 6-12.
<https://doi.org/10.1080/00228958.2020.1696085>

Ενεργός Πολιτότητα: Απόψεις Εκπαιδευτικών, Μαθητών και Γονέων

Χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, οι απόψεις και οι γνώμες που εκφράζονται ανήκουν αποκλειστικά στον/στους συγγραφέα/-είς και δεν αντικατοπτρίζουν απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή της Ελληνικής Εθνικής Μονάδας (ΙΚΥ). Ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε το ΙΚΥ φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για αυτές.